

Knivsta stationshus med hela personalstyrkan och några tågpassagerare utanför på perrongen. Foto, troligen från seklets början, med signaturen A E.

TÄTORTENS TILLBLIVELSE

En tätort är vanligen en gammal by som fått bebyggelsen förtätad och behåller bynamnet. För Knivstas del var det järnvägens dragning och stationens placering som avgjorde var den kommande tätorten skulle ligga. Järnvägssträckningen följde inte den stora allmänna landsvägen — gamla E4. En sådan sträckning hade varit naturlig, då järnvägen i övrigt i stort sett följde den gamla riksvägen. Men det säges bero på de starka krafterna som motarbetade ett dylikt förslag. — Det var den tidens hårda trafikdebatt, liknande vår egen om Gredelbyvägen. — Bygdens stora och mäktiga herrars åsikter fick diktera och järnvägen drogs längre öster ut genom Knivsta. Stationen placerades på mark tillhörande Särsta och till någon del Gredelby och fick namn efter socknen.

Särsta är en gammal by, lika gammal som Gredelby — kanske även den en vikingaby och bestod av två gårdar, Norrgården och Södergården.

I och med järnvägens och stationens tillkomst blev det stora förändringar i den lugna avkrok som Gredelby-Särsta-Knivsta utgjorde. Det medförde förändringar även av färdvägarna. De närmast belägna gästgivargårdarna, Alsike, Marma i Lagga och Märsta låg alltför avlägset för att kunna betjäna persontrafiken vid den nya stationen Knivsta. En skjutsstation inrättades i slutet av 1860-talet och därifrån ombesörjdes skjutsandet till dels nyssnämnda gästgivargårdar, dels till platser som låg inom 2 mils radie från stationen. Behov av matställe och rum för resande uppkom, och 1879 blev Särsta Knivstas gästgivargård och skjutsstation. Verksamheten drevs av olika ägare till 1912. Skjutsskyldigheten övertogs då av Axel Lindgren i

Ängby till 1919, varefter den övertogs av U Ålander i Ole-da till 1923. Då hade bilarna sedan några år helt övertagit skjutsningen.

Rum för resande och en matservering hade öppnats av Felldin i anslutning till affären i Segerdal.

Knivsta var annexförsamling till Alsike-Knivsta pastorat från reformationen på 1500-talet fram till 1930-talet. Kyrkoherdebostället var i Alsike och komministern bodde i Knivsta. Från 1687 fick han bostad i en gård i Ängby by, som alltså blev komministerboställe och förblev så ända fram till 1919, då komministraturen drogs in. Bostället med bla den gamla tiondeboden finns kvar i Ängby och har ett stort kulturhistoriskt värde.

På 1930-talet (1933) blev Knivsta huvudförsamling och Alsike annex. År 1933 blev nya prästgården färdig och kyrkoherden flyttade från Alsike prästgård. Gamla prästgården i Alsike och den på 1930-talet nybyggda är nu båda sålda.

Några data om Knivsta efter järnvägens tillkomst.

1876 (kanske tidigare) fanns en lanthandel, där Särstalund nu ligger, den låg alldeles utmed vägen, i backen mitt emot Särsta. Den innehades då av Fredrik Hubinette. Den övertogs av Lars Leonard Lychnell 1878 och var i den släktens ägo till 1922. Där drevs också ett svagdricksbryggeri och under en tid även ett litet slakteri.

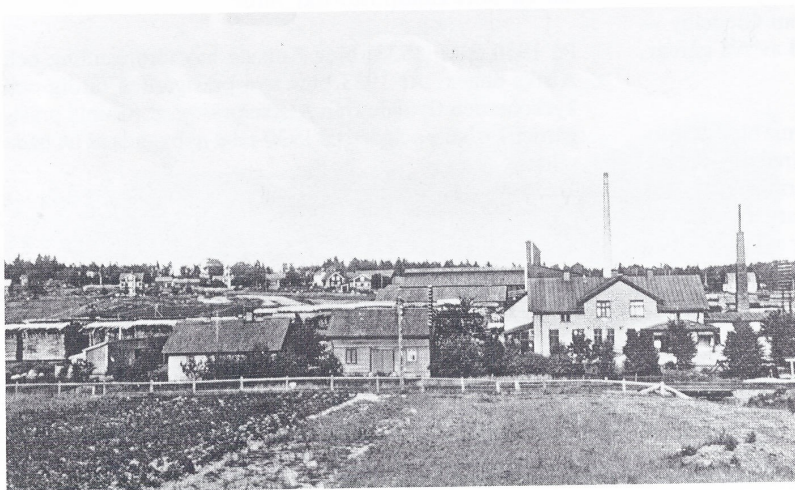

L L Lychnells Kryddkram & Diversehandel i Särstabacken. Här inrymdes också Knivstas telefonväxel mellan åren 1896 och 1902. Se mer därom i artikeln på sid 11.

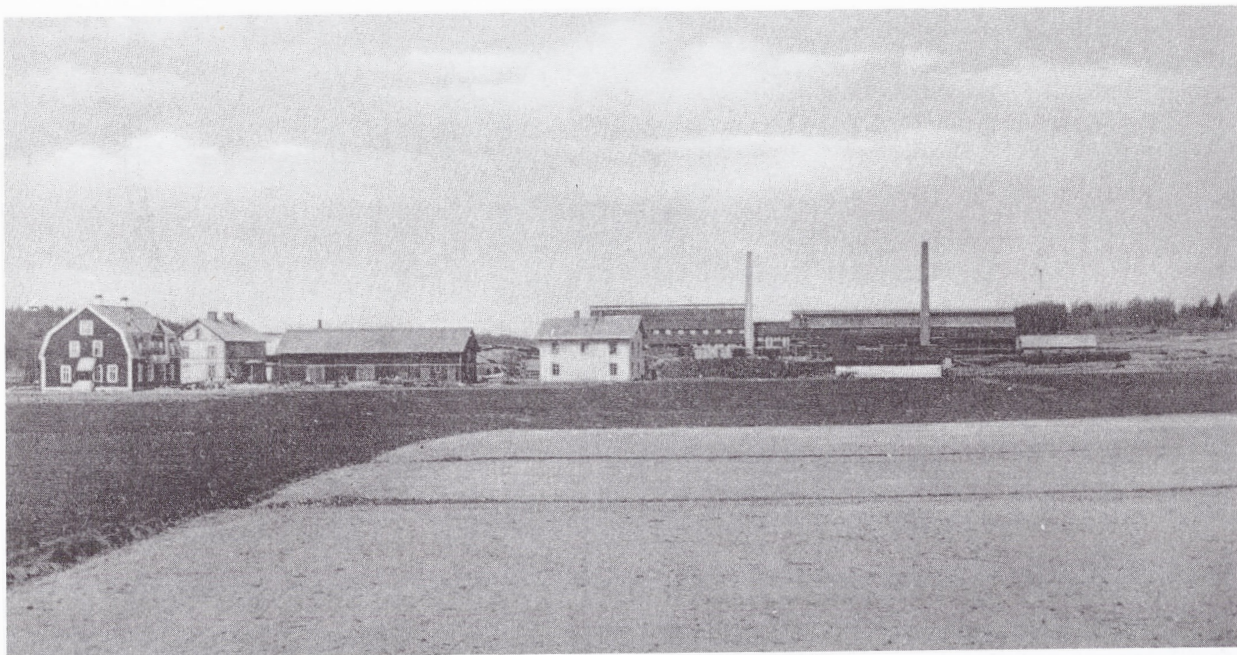
Efter Lychnell övertogs affären av Nils Felldin och därefter av Östman, som hade affären till 1963, då den upphörde för att ge plats till bostadsbyggande — Särstalund. Då skänktes den magasinsbyggnad, som sedan 1890-talet använts som lagerbod vid affären, till hembygds-gillet och uppfördes i närheten av kyrkan, på den plats där den tidigare legat och tjänstgjort som sockenmagasin åren 1758-1855. Fn inrymmer där en stor del av Gillets föremålssamling.

1894 beslutade bönderna i bygden att uppföra ett mejeri. Det var i verksamhet till 1946, då det såldes till Mjölkcen-tralen i Stockholm. Huset inrymmer nu brandstation och fritidsgård.

1903-1904 uppfördes en affärslänga i vägvinkeln Centralvägen- Staffansvägen och samtidigt det bostadshus som nu användes bla av cykelaffären. Tomten heter Segerdal, avstyckad från Gredelby, och är Centralvägen 16.

Knivsta mejeri uppfördes 1896. Byggnaden förändrades kraftigt vid en ombyggnad cirka 1940. Bakom mejeriet sticker tegelbrukets höga skorsten upp och längst upp i backen syns sågens personalbostäder.

Mycket ödsligt ter sig Knivsta på denna bild från tidigt 1910-tal. Till vänster Modins järnaffär, nuvarande skoaffären. Bakom denna ligger Fälldins diversehandel, nuvarande cykelaffären. Det vita huset mitt på bilden inrymde ett bageri. Där bakom syns tegelbruket.

I affärslängan, som uppfördes av J P Larsson, bonde från Vickeby, öppnade Nils Felldin en lanthandel. Han hade tidigare från 1899 haft en handelsbod vid Gustavsberg, men den lades ner, då han öppnade vid Segerdal. I affärslängan hade byggherren Larsson en liten redskapshandel, som redan 1908 övertogs av Bröderna Modin, som började sin verksamhet. 1909 uppförde Modin sitt affärshus på tomten Karlshamn, avsöndrad från Särsta, nuvarande Centralvägen 14. — Ovannämnde Larsson började även bygga ett bageri, vilket, sedan Felldin förvärvat fastigheten, färdigställdes och var i drift några år.

Den industri, som gav stationssamhället den största tillväxten under 1900-talets första årtionden var Lundqvist & Huddéns såg- och tegelbruk. 1900-1901 uppförde firman Knivsta sågbolag Rosenlund & C:o ett sågverk och hyvleri på egendomen Gredelby nr 3 och 4.

Tegelbruk för mur- och taktegel uppfördes 1906. Detta lades ner 1956.

För dem som arbetade i den nystartade industrin och i andra företag erfordrades bostäder. Bolaget uppförde flera bostäder blanda sk "ettan" och "tvåan" och många skaffade sig egna bostäder och exploateringen ägde rum på ett område som senare upptäcktes vara ett gravfält. Först på 1920-talet, sedan en villabyggare slagit larm, blev det av arkeologer klarlagt att det var ett gravfält från tiden för Kr föd och ca 300 år framåt. Många gravstenar och bautastenar hade då legat i husgrunder och stenmurar. Några få finns kvar på nu skyddat område.

Postens första expedition i Knivsta var inrymd i stationshuset 1866. Där blev den kvar till 1917, då den flyttades till nyuppförd villa på tomten Vänhem, avsöndrad från

En av de första villorna i Knivsta var Erikslund vid nuvarande Häradsvägen. Huset påstås vara uppfört av timmer från den gamla sockenstugan vid kyrkan. På gårdet framför ligger numera Gredelby barnstuga. Foto: A Öberg.

Apoteket som uppfördes 1917-18, var den första fastigheten vid den väg som senare skulle få namnet Apoteksvägen. I detta hus inrymdes ortens apotek ända till 1982. Foto: Axel Eliasson, ca 1920.

Särsta, nuvarande Centralvägen 10, affären Flitiga Fingrar. 1934 flyttades posten till Apoteksvägen och till nuvarande lokaler 1981.

Flera mindre företag startade omkring sekelskiftet bla en smedja, en vagnfabrik och ett snickeri.

Provinsialläkarbostad och apotek uppfördes 1917-18. Konsumtionsföreningen bildades 1919. Härtill bidrog den kaotiska situationen som rådde beträffande livsmedelsförsörjningen under första världskriget.

Nuvarande Valloxens sjukhem, grundat 1914 som Margaretahemmet, var viktig institution för samhället, inte minst var det något som skapade arbetstillfällen för kvinnor.

Margaretahemmet, nuvarande Valloxens sjukhem, uppfördes 1914.

Vi bor inte längre i någon avkrok, i lugn och ro. I en intensiv och hetsigt pulserande tid formas en ny miljö för vårt boende, för vår tillvaro i Knivstabygden. Vi kan inte och skall inte bromsa en utveckling av vårt samhälle, vi måste påverka och styra så att inte omistliga värden bryts sönder. Även om vi inte känner frändskap med det förgångnas heliga minnen kan vi inte i något slags impulsiv nyskaparanda saklöst förstöra dem och göra oss urarva på omistliga kulturskatter. — Det måste väl finnas ett vettigt samband mellan tradition och förnyelse.

Vi måste ha kvar vår fina natur, vår rika historiska miljö — ”sagornas, minnenas, löftenas trakt”.

Nils Ålander

Denna artikel liksom föregående är ett utdrag ur ett föredrag hållet vid gillets hembygdsafton 1988.